

Izvješće o poštivanju ljudskih prava u Hrvatskoj za 1998. godinu

Objavio Ured za demokraciju, ljudska prava i rad 26. veljače 1999. godine

Republika Hrvatska u principu je ustavna parlamentarna demokracija s velikim predsjedničkim ovlastima. Vladajuća Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) na vlasti je od uspostave nezavisnosti 1991. godine, a svojim se većinskim položajem služi kako bi oporbenim strankama uskrautila mogućnost da se natječu na izborima pod poštenim i ravnopravnim uvjetima. Predsjednik Franjo Tuđman po drugi put je izabran na petogodišnji mandat u lipnju 1997. godine na izborima koje su promatrači ocijenili "u osnovi manjkavima". Predsjednik je državni poglavar, zapovjednik oružanih snaga, predsjednik utjecajnog Vijeća za obranu i nacionalnu sigurnost, imenuje premijera i potvrđuje pojedina imenovanja dužnosnika lokalnih i županijskih vlasti. Široke ustavne predsjedničke ovlasti, premoć HDZ-a, njegova potpuna kontrola televizije, te daljnja koncentracija moći u jednostranačkoj središnjoj vlasti, te utjecaj vlasti koji ograničava i slabi sudstvo, zajednički nominalno demokratsko uređenje zemlje čine u stvarnosti autoritarnim.

Policiju nadzire Ministarstvo unutarnjih poslova, a vojsku Ministarstvo obrane. Civilna policija nema nikakve ovlasti nad vojnom policijom kao ni nad uniformiranim vojnim osobljem. Nacionalna policija je prvenstveno odgovorna za unutarnju sigurnost, ali u slučaju nereda, vlast može pozvati vojsku da uspostavi sigurnost. Civilne vlasti uglavnom djelotvorno nadziru profesionalne snage sigurnosti, iako je policija povremeno kršila ljudska prava.

Prijelaz prema tržišnom, slobodno-poduzetničkom gospodarstvu sporo napreduje. Iako je poljoprivreda većinom u privatnom vlasništvu, a niče sve više malih, obiteljskih poduzeća, većina industrije i medija još su uvijek pod nadzorom države ili su pak namjerno prenešeni netransparentno i bez natječaja pojedincima bliskim vladajućoj stranci. Nezaposlenost je ostala na visokih 16% pa i više u područjima pogođenim ratom, a životni standard većine stanovništva još uvijek ne dostiže prijeratnu razinu. Gospodarstvo je tijekom cijele godine otkrivalo vlastite slabosti, posebno u finansijskom sektoru. Nekoliko banaka je propalo, a nelikvidnost se znatno pogoršala, pritišćući stotine tisuća štediša, uposlenika i malih poduzetnika.

Postignuća vlasti na području ljudskih prava bila su oskudna: iako je napredak zabilježen u određenim područjima, u drugima su ostali ozbiljni problemi. Policija je počinila jedno izvansudsko ubojstvo i povremeno je premlaćivala ljudi. Vlast uvijek ne poštuje odredbe o redovnom postupku uhićenja i pritvora. Dugački pritvori prije početka suđenja predstavljaju problem. Pravosuđe je podložno utjecaju izvršne vlasti i politike, a sudovi trpe zbog tako ozbiljnog broja neriješenih predmeta i pomanjkanja sudaca da je ozbiljno narušeno pravo građana da svoje probleme rješavaju putem suda. Predmeti od interesa vladajuće stranke rješavaju se brzo, dok se drugi vuku po sudovima, čime se dalje dovodi u pitanje nezavisnost pravosuđa. Sudovi ponekad uskraćuju građanima pravedan sudski postupak. Vlast je povremeno kršila pravo građana na privatnost.

Vlast je ograničavala slobodu medija, pri čemu se sudovima i administrativnim tijelima selektivno služila kako bi zatvorila ili ograničila djelovanje onih novina i radio i televizijskih

postaja koje ju kritiziraju ili jednostavno nisu pod njezinim nadzorom. Djelovanje Vijeća za telekomunikacije, kojim dominira HDZ, nije transparentno i proizvoljno uskraćuje koncesije podnositeljima molbi koji nemaju naklonost vladajuće stranke. Strah od vlasti poticao je novinare na autocenzuru. U tijeku je oko 900 kaznenih predmeta i građanskih parnica protiv novinara. Zabilježeni su slučajevi otvorene cenzure elektronskih medija. Vlast je ograničavala slobodu okupljanja, kao i slobodu udruživanja zakonom koji zabranjuje skupinama da se udružuju ili okupljaju ukoliko im to nije izričito odobreno putem složenog procesa registracije. Vlast je ozbiljno ograničavala pravo građana da mirnim putem promijene vlast. Vlast se u kontroli političkog procesa služila manipulacijom zakonima, uzneniranjem, ekonomskim pritiskom i gotovo potpunim nadzorom nad elektronskim medijima. Učinci vlasti u suradnji s međunarodnim organizacijama za praćenje ljudskih prava bili su neujednačeni, a vlast i dalje nije surađivala s Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) u traženju dokaza o navodnim zločinima počinjenim u vrijeme hrvatskih vojnih akcija "Bljesak" i "Oluja" 1995. godine. Slučajevi prekoraćenja ovlasti tijekom vojnih akcija poduzetih 1995. godine, kao što su navodna ubojstva stotina civila od strane Vladinih snaga, u velikoj mjeri ostaju neriješeni.

Kao značajan pozitivan pomak, Vlada je u svibnju donijela postupak po kojem izbjeglice kojima je ranije priječen povratak u Hrvatsku - uglavnom etnički Srbi - sada to pravo mogu ostvariti. Tempo provedbe koji je na početku bio spor, u rujnu je značajno pojačan. U lipnju je Vlada usvojila program čiji je cilj omogućavanje povrata imovine vlasnicima nakon njihovog povratka u Hrvatsku, iako je provedba programa bila neujednačena te narušena birokratskim nejasnoćama.

Nasilje prema ženama te njihova diskriminacija i dalju ostaju problematični. Vlast diskriminira Muslimane. Etničke manjine, uključujući Rome, također su nailazile na diskriminaciju. Obveze koje je vlast preuzeila u promicanju pomirenja među etničkim skupinama te prevladavanju teškog ratnog nasljeđa animoziteta nisu u potpunosti ispunjene. Iako je vlast napravila pomak u uspostavljanju civilne vlasti u ranije okupiranim područjima, a i fizičko nasilje je sveukupno smanjeno, ipak je dolazilo do određenih kršenja, kao što su uzneniranje, prijetnje, a u nekim slučajevima, čak i premlaćivanja, posebno u bivšim područjima sukoba. Djelovanje policije se ukupno popravilo, no u značajnom broju slučajeva u kojima je žrtva bila etnički Srbin policija ili nije provela temeljitu istragu, ili nije poduzela djelotvorne mjere protiv takvih kaznenih djela.

Okončanjem mandata Prijelazne uprave Ujedinjenih naroda za istočnu Slavoniju (UNTAES) 15. siječnja 1998. godine, Vlada je ponovo uspostavila punu vlast u Podunavlju. Uspjeh vlasti u nastavku mirne reintegracije tog područja bio je neujednačen. Iako nije došlo do većeg nasilja ili masovnog odlaska srpskih stanovnika, tijekom cijele godine je nastavljen odlazak tisuća hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Nedostatak gospodarskih mogućnosti zasigurno je odigrao ulogu, međutim, međunarodni promatrači su ukazali na propust vlasti da aktivno ispuni obveze koje je preuzeila s ciljem ohrabrvanja i reintegracije stanovništva. Odredbe koje se odnose na stambena pitanja i zapošljavanje provođene su pristrano protiv etničkih Srba; povećao se broj slučajeva zastrašivanja i uzneniranja, a pravda se provodila u korist etničkih Hrvata. Zabilježeno je nekoliko slučajeva nasilja, koji se uglavnom pripisuju razmiricama oko stambenih pitanja. Dok su se neki od preostalih stanovnika područja uspjeli vratiti svojim domovima u drugim dijelovima Hrvatske, vlast nije poduzela potrebne mjere u djelotvornom rješavanju slučajeva onih čiji su domovi oštećeni ili zauzeti, a koje se obvezala riješiti 1997. godine.

Poštivanje ljudskih prava

Odjeljak 1

Poštivanje integriteta osobe, uključujući i slobodu od:

a. političkog i drugog izvansudskog ubojstva

Nije bilo izvješća o političkim i drugim izvansudskim ubojstvima od strane državnih dužnosnika. Međutim, policija je u rujnu u Šibeniku na smrt pretukla talijanskog turista. Vlast je otvorila istražni postupak, koji do kraja godine nije okončan, a policijski službenici su udaljeni iz službe.

I dalje su pristizala pojedinačna izvješća o etnički motiviranim ubojstvima u ranije okupiranim područjima, koja, iako malobrojna, obeshrabruju pojedince svih nacionalnosti u povratku na područja u kojima bi bili manjina.

Od mnogih većih zločina, koje su počinile obje strane u vrijeme sukoba, vlast je pokazala više odlučnosti u progona zločina koje su počinili etnički Srbi tijekom okupacije, nego u progona etničkih Hrvata u vrijeme ili neposredno nakon hrvatskih vojnih operacija u ljetu 1995. godine. Osim postupka u tijeku protiv devet pripadnika hrvatskih vojnih i paravojnih jedinica umiješanih u ubojstva na Pakračkoj Poljani 1991. godine, nije zabilježen napredak u nekim od najpoznatijih slučajeva, kao što su ubojstva u Gruborima. U izvještaju Amnesty Internationala iz kolovoza, tužitelji odgovorni za slučaj Grubori izjavili su da im nije poznato jesu li istraga ili postupak u tijeku. To je u izravnoj suprotnosti s navodima vlasti da je ovim slučajevima hitno posvećena pozornost, te da je riječ o najvišim prioritetima.

U lipnju je Slavko Dokmanović, bivši srpski gradonačelnik Vukovara, počinio samoubojstvo u čeliji zatvorske ustanove Ujedinjenih naroda u Nizozemskoj. Iščekivao je suđenje pred Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji pod optužbom da je počinio ratne zločine i zločine protiv čovječnosti, uključujući masakr više od 200 nenaoružanih muškaraca iz vukovarske bolnice 1991. godine.

U lipnju je ekshumirano 938 osoba iz masovne grobnice u Vukovaru (vidi Odjeljak 1.b).

U prosincu je vlast podigla optužnicu protiv Dinka Šakića, zapovjednika hrvatskog koncentracijskog logora u Jasenovcu 1944. godine, za zločin protiv čovječnosti zbog smrti više od 2,000 osoba. Šakić je u lipnju izručen iz Argentine.

b. nestanci

Nije bilo izvješća o politički motiviranim nestancima.

U studenom su Vladini podaci pokazali da se 1,824 osobe još uvijek vode kao nestale, a riječ je o neriješenim slučajevima iz vojnih sukoba 1991.-1992. godine. Međutim, ova brojka ne odražava dalnjih 800-900 hrvatskih Srba koji se također vode kao nestali. Iako je nastavljen dijalog s Povjerenstvom za nestale osobe Savezne Republike Jugoslavije (SRJ), rezultati su bili skromni, a ti su slučajevi do kraja godine ostali neriješeni. Nakon uspostave hrvatske vlasti u području kojim je ranije upravljao UNTAES, 15. siječnja 1998. godine, postignut je značajan napredak u ekshumaciji i identifikaciji tijela u Podunavlju. U gradu Vukovaru, samo na Novom groblju je ekshumirano 938 tijela, u dobi od 6 mjeseci do 104 godine starosti, od kojih su se 133 imena nalazila na popisu nestalih osoba. Procjenjuje se da je na toj lokaciji pokopano 1,200 osoba. Ekshumacije su se obavljale i u drugim dijelovima Podunavlja, npr. u Belom Manastiru, Tenji, Lovasu, Dalju, Čelijama, Đeletovcima, Ilači, Tovarniku, te Hrvatskoj Kostajnici u središnjoj Hrvatskoj.

c. mučenja i drugi okrutni, nečovječni ili ponižavajući postupci ili kazne

Ustav zabranjuje mučenje i druge okrutne i ponižavajuće kazne; povremeno su, međutim, stizala vjerodostojna izvješća o premlaćivanju ljudi od strane policije, a da ta izvješća nisu propisno istraživana. Na primjer, Srbin optužen za ratne zločine u travnju je izjavio da je bio podvrgnut premlaćivanju i mučenju tijekom svog boravka u pritvoru 1997. godine. Unatoč ponovljenim upozorenjima pravnog savjetnika i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, do kraja godine još nije došlo do istrage ovih tvrdnjki.

Uvjeti u zatvorima zadovoljavaju minimalne međunarodne standarde. Zatvori su puni ali ne pretjerano, a posjeti obitelji i pristup odvjetnicima uglavnom su dostupni, iako ne dosljedno u svim fazama kaznenog postupka (vidi Odjeljak 1.d).

Vlasti dopuštaju posjete promatrača ljudskih prava.

d. proizvoljna uhićenja, pritvaranja i izgoni

Ustav sadrži odredbe o zaštiti zakonskih prava svih optuženika, ali ih vlast u praksi uvijek ne poštuje. Primjena Zakona o općem oprostu za pobunjene Srbe iz 1996. godine i dalje predstavlja veliki problem, a travansko objavlјivanje popisa

13, 575 osoba kojima je oprost dodijeljen na osječkom Županijskom sudu još je više zamaglilo ovo pitanje. Ovaj popis, zajedno sa službenim izjavama da neće biti dalnjih uhićenja osim za 25 osoba koje su u odsustvu optužene za ratne zločine, dovelo je do nejasnoća i neizvjesnosti budući da je tijekom cijele godine dolazilo do povremenog uhićenja srpskih izbjeglica čija imena nisu bila na spomenutom popisu. To je u velikoj mjeri umanjilo sve pozitivne učinke koje je oprost polučio. Pojavili su se vjerodostojni dokazi da je vlast preformulirala optužnice za djela koja podliježu oprostu s ciljem nastavka suđenja za obične ili ratne zločine. Na primjer, u jednom slučaju u Splitu, Centar Ujedinjenih naroda za ljudska prava zabilježio je da je optužnica tri puta prepravljena kako bi se optužnik i dalje zadržao u pritvoru.

Policija obično traži nalog za uhićenje iznoseći istražnom sucu dokaze o mogućem zločinu. Policija može uhićivati i bez naloga ako smatra da bi osumnjičeni mogao pobjeći, uništiti dokaze ili počiniti druge zločine. Takvi slučajevi nisu neuobičajeni. Takvu odluku policija mora u roku od 24 sata opravdati pred nadležnim istražnim sucem. Međutim, inspektorji iz Ministarstva financija (takozvana "financijska policija") ne trebaju sudske naloge da bi ušli u službene prostorije i obavili uvid u knjige, što može dovesti do jednostranog zatvaranja dotične organizacije i prije bilo kakvog zakonskog postupka (vidi Odjeljak 2.a). Na primjer, u mjesecu srpnju je jednoj nevladinoj udruzi u Podunavlju dan rok od tri dana da zatvori svoje prostorije nakon što je financijska policija utvrdila da je ista prekoračila ovlasti u odobravanju zajmova malim poduzetnicima. Međutim, nakon intervencije međunarodnih predstavnika u korist spomenute organizacije, nalog nije izvršen.

Zadržana osoba ima pravo na odvjetnika po vlastitom izboru u roku od 24 sata po uhićenju; ukoliko nema odvjetnika, a optužena je za zločin koji se kažnjava s više od 10 godina zatvora, tada istražni sudac imenuje odvjetnika s popisa javnih branitelja. Istražni sudac mora u roku od 48 sati nakon uhićenja odrediti postoji li dovoljno dokaza za zadržavanje osobe u pritvoru zbog daljnje istrage. Uobičajeno trajanje istražnog pritvora varira od nekoliko dana do nekoliko tjedana, ali Vrhovni sud može iznimno odobriti produženje pritvora (u ukupnom trajanju od najviše 6 mjeseci). Po okončanju istrage, zatvorenici se obično oslobođaju uz vlastitu izjavu i na slobodi čekaju suđenje, osim ako je u pitanju veliki zločin, ako se optuženik smatra opasnim za javnost ili ako sud vjeruje da bi mogao pobjeći.

Međutim, osobe koje se nalaze u istražnom pritvoru često nemaju pravo na nazočnost odvjetnika tijekom svih faza istrage, kao ni na žalbu protiv istražnog pritvora. U praksi se

zatvorenici gotovo uvijek zadržavaju tijekom istrage, sve dok se ne pokaže da protiv njih ne postoje nikakvi dokazi, a zabilježeno je nekoliko slučajeva dugotrajnog pritvora, uključujući pojedince koji u pritvoru čekaju žalbu državnog odvjetnika na njihovu oslobađajuću presudu. Iako postoje odredbe za polaganje jamčevine nakon podizanja optužnice, one u praksi nisu uobičajene. Međunarodni odbor Crvenog križa procijenio je da se u pritvoru još nalazi 70 etničkih Srba zbog djela povezanih sa sukobima iz 1995. godine.

Vlast je preuzela potpuni nadzor nad policijom u istočnoj Slavoniji nakon odlaska misije UNTAES-a 15. siječnja 1998. godine. Ujedinjeni narodi su u području zadržali 180 međunarodnih policijskih promatrača s ciljem procjenjivanja djelatnosti lokalne policije do 15. listopada, kada je tu funkciju preuzeo OESS. Iako su postojali izolirani slučajevi pristranog ponašanja policije u korist hrvatskih povratnika, Potporna skupina policije Ujedinjenih naroda (UNPSG) i Skupina OESS-a za praćenje rada policije (nakon 15. listopada) izvijestile su da je ponašanje policije uglavnom bilo odgovarajuće.

Ustavom se zabranjuje izgon građana. Vlada je napravila vrlo pozitivan napredak kada je u svibnju usvojila postupak kojim hrvatski izbjegli Srbi koji su napustili zemlju 1995. godine, mogu regulirati svoje državljanstvo i vratiti se u Hrvatsku. Time je omogućeno okončanje godina de facto provedenih u izgnanstvu za nekoliko stotina tisuća hrvatskih građana koji su živjeli u inozemstvu kao izbjeglice. Provedba tog postupka u početku je bila spora, ali je tijekom godine pojačana. Više od 3,000 ljudi u Srbiji i Crnoj Gori, kao i 700 osoba u Bosni i Hercegovini, do rujna je dobilo potvrdu o državljanstvu.

e. uskraćivanje poštenog javnog sudjenja

Utjecaj vlasti značajno slabi nominalno neovisno sudstvo. U praksi i birokratska neučinkovitost i politički utjecaj ugrožavaju pravosudni sustav. Hrvatsko pravosuđe ima preko milijun zaostalih slučajeva.

Pravosudni sustav sastoji se od općinskih i županijskih sudova, Ustavnog suda (koji kako određuje ustavnost zakona i službenih akata, tako i služi kao krajnja prizivna instanca u pojedinačnim predmetima), Vrhovnog suda i Upravnog suda. Usposredni sustav trgovачkih sudova zadužen je za sve trgovачke i ugovorne sporove. Državno sudbeno vijeće (DSV) (koje se sastoji od predsjednika i 14 članova) tijelo je nezavisno kako od sudstva tako i od Ministarstva pravosuđa, a zadaća mu je imenovanje i provedba disciplinskog postupka, što obuhvaća razrješenje sudaca, predsjednika sudova i državnih odvjetnika. Županijski dom Hrvatskog državnog sabora imenuje članove Državnog sudbenog vijeća, a Zastupnički dom bira ih na mandat od osam godina. Na isti se način bira jedanaest sudaca Ustavnog suda, također s osmogodišnjim mandatom, dok se svi ostali suci na položaje imenuju doživotno. Temeljem zakona usvojenog 1993. godine, DSV je proveo reviziju imenovanja sudaca. Iako je sucima Ustavom zabranjeno članstvo u političkim strankama, mogle su se čuti kritike da je DSV (čije članove imenuje Sabor kojim dominira HDZ) političko sredstvo izvršne vlasti. Neki od sudaca koji nisu ponovo izabrani nakon DSV-ove revizije, drže da je to više posljedica njihovih osobnih pogleda ili nacionalnosti nego kvalifikacija. Iako DSV ima ovlasti da djeluje nezavisno u postupku imenovanja i revizije sudaca, ono se povremeno oglušavalo na odluke Ustavnog suda. Na primjer, DSV je odbio prihvati odluku Ustavnog suda koncem 1997. godine kojom je utvrđeno da je DSV prekoračio svoje ovlasti prilikom odbijanja da razmotri sve molbe na nepotpunjena sudačka mjesta. DSV je tvrdio da Ustavni sud za to nije ovlašten, unatoč zakonski utemeljenom pravu Ustavnog suda da arbitriра u sporovima oko nadležnosti različitih tijela vlasti, kao i njegove obveze da osigura zaštitu ustavnih prava građana. Na kraju godine ovo pitanje ostaje neriješeno. Ustavni sud je u travnju zbog neustavnih

proceduralnih propusta poništo odluku o razrješenju bivšeg predsjednika Vrhovnog suda Krunislava Olujića 1997. godine pod (među ostalim) optužbom da je nanio štetu časti i dostojanstvu suda. Međutim, DSV je u listopadu potvrdio odluku o njegovom razrješenju dužnosti predsjednika Vrhovnog suda.

Niske plaće sudaca, zajedno sa složenim i netransparentnim izbornim postupkom Državnog sudbenog vijeća, i njegovom očitom nespremnošću da razmotri sve molbe za nepotpunjena mjesta, rezultiralo je barem tridesetpostotnom nepotpunjenošću sudačkih mesta. Pravosudni sustav opterećen je i golemlim brojem neriješenih predmeta. Predmeti koji se tiču prosječnih građana vuku se godinama, dok se kaznene tužbe zbog klevete ili drugi predmeti koji se tiču visokih državnih dužnosnika razmatraju u roku od nekoliko tjedana po "hitnom postupku" (vidi Odjeljak 2.a).

Iako Ustav propisuje pravo na pravično suđenje te cijeli niz prava u sudskom postupku, sudovi ponekad građanima uskraćuju pravična suđenja. Lokalne vlasti su često odbijale provoditi sudske odluke. Na primjer, gotovo nikakav napredak nije postignut u vezi s brojnim predmetima nezakonitih deložacija pri čemu je zakoniti vlasnik imao sudska presudu u svoju korist, no nije uspio dobiti pristup svojoj imovini (vidi Odjeljak 1.f). Mnogi od tih slučajeva tiču se sadašnjih ili bivših pripadnika Hrvatske vojske ili policije, a lokalne vlasti odbijaju djelovati protiv njih a u korist zakonitog stanara. Jedina mogućnost koju oštećena strana ima na raspolaganju jest podnijeti ponovni zahtjev sudu da provede svoju prvoribnu odluku, što iziskuje mnogo vremena i novca, a to još uvijek ne znači da će odluka biti i provedena. U međuvremenu, kao jasan primjer dvostrukih mjerila, a nakon odlaska misije UNTAES-a u siječnju, OEES je izvjestio da su nadležni lokalni sudovi preplavljeni predmetima u kojima je prvoribni vlasnik (etnički Hrvat) tražio i dobio sudske naloga kojim se stavlja hipoteka na imovinu etničkog Srbina koji trenutačno boravi u kući Hrvata u Podunavlju. Slučajevi u tom području u kojima je tužitelj etnički Hrvat razmatraju se i rješavaju u roku od nekoliko dana ili tjedana, dok se slučajevi u kojima je tužitelj etnički Srbin često vuku mjesecima ili godinama. Jedna nevladina organizacija u istočnoj Slavoniji navela je potpunu odsutnost bilo kakvih odluka Upravnog suda u više od 1,000 žalbi zbog uskraćenog državljanstva. Svi od 200 predmeta koji su pozitivno rješeni tijekom godine bili su upravna poništenja prvoribnih odluka od strane nadležnog Ministarstva, a ne rješavanje tužbi podnesenih sudovima. U preostalih 800 žalbi, od kojih su mnoge starije od godinu dana, sud nije poduzeo ništa. Ta je nevladina organizacija zabilježila da je propust suda da djeluje doveo u pitanje "postojanje bilo kakvog smislenog pravnog lijeka za pravne propuste koje su počinila pravna tijela."

U još jednom značajnom primjeru, Ustavni sud je u svibnju odlučio da je nekoliko odredbi postojećeg Mirovinskog zakona neustavno i da ih treba ukinuti. Sud je nadalje naložio da se umirovljenicima mora retroaktivno nadoknaditi izgubljeni prihod. Međutim, do promjene zakona je došlo tek nakon kontinuiranog napada na na sud u tisku te poziva visokih državnih dužnosnika da mu se smanje ovlasti. Isto tako Vlada nije odgovorila na izjave predsjednika Vrhovnog suda da ni Vrhovni sud niti sudovi pod njegovom jurisdikcijom nisu obvezni poštivati odluke Ustavnog suda, čime je dovedena u pitanje odlučnost vlasti u obrani ustavnih odredbi u vezi s pravosuđem.

Vlast je i dalje primjenjivala upitne pravne standarde u provedbi općeg oprosta usvojenog 1996. godine. Postoji vjerodostojan dokaz da su kaznena djela koja su trebala potpasti pod oprost prekvalificirana u klasična kaznena djela ili pak u ratne zločine. Međunarodni promatrači, među kojima i Centar Ujedinjenih naroda za ljudska prava, naveli su nekoliko istaknutih slučajeva u kojima predočeni dokazi nisu trebali voditi ni do kakve osuđujuće presude, a kamoli do presude o ratnom zločinu. Žalba Milana Horvata (osuđenog 1997. godine

na pet godina zatvora zbog genocida temeljem dokaza čije su standarde međunarodni promatrači opisali upitnim) razmotrena je pred Vrhovnim sudom u prosincu, osamnaest mjeseci nakon podnošenja. Do kraja godine nije donešena nikakva odluka. U proljeće su zatvorenici u Splitu štrajkali glađu u znak prosvjeda protiv pasivnosti suda u razmatranju njihovih žalbi te, u nekoliko slučajeva, u preliminarnim saslušanjima njihovih predmeta. Nije bilo izvješća o političkim zatvorenicima.

f. proizvoljno zadiranje u privatnost, obitelj, dom i dopisivanje

Povremeno je vlast ta prava povređivala. Ustav propisuje nepovredivost doma. Samo sud može izdati nalog za pretres, koji mora sadržavati obrazloženje. Policija može u stan ući bez naloga ili pristanka vlasnika samo ako je nužno provesti uhidbeni nalog, uhiti osumnjičenika ili spriječiti ozbiljnu opasnost po život ili imovinu. Premda vlast uglavnom poštuje te norme, u praksi je bilo značajnijih odstupanja od tog pravila, u kojima vlast, a posebno vojska, nije poštivala privatno vlasništvo. Unatoč uspostavi mehanizama kojima bi se imovina teoretski mogla vratiti prvočitnom vlasniku, Vlada nije ovaj program odlučno provodila. Nadalje, ne postoje odredbe za povratak domovima za one pojedince, prvenstveno građane srpske nacionalnosti, koji su tijekom rata izgubili stanarsko pravo.

U drugoj polovici godine, Ministarstvo unutarnjih poslova potvrdilo je optužbe da je Služba za zaštitu ustavnog poretku (SZUP) prisluskivala telefone (među ostalim) nezavisnih novinara, no opovrglo je da je bilo nepravilnosti u njegovim postupcima ili motivacijama, za koje je Ministarstvo tvrdilo da su ustavno opravdani (vidi Odjeljak 2.a).

Unatoč odluci Ustavnog suda iz listopada 1997. godine kojom se nekoliko odredbi Zakona o privremenom preuzimanju određene imovine proglašilo neustavnim, golemoj većini vlasnika imovine srpske nacionalnosti, iseljenih temeljem tog Zakona u korist izbjeglica hrvatske nacionalnosti, i dalje nije bio omogućen pristup vlastitoj imovini. U lipnju je Vlada usvojila Program povratka, u kojem su sadržani mehanizmi za povrat imovine. Međutim, uspostava tih mehanizama tekla je sporo. Do kraja godine, zabilježen je tek mali broj slučajeva povrata imovine budući da su i središnje i lokalne vlasti odbijale poduzeti mjere u iseljavanju privremenih korisnika u korist prvočitnih vlasnika, kao što propisuje Program povratka. Unatoč poticajima središnje vlasti, mnoge lokalne vlasti nisu poduzele potrebne korake u pravcu reguliranja rješenja kojima se odobrava ili poništava pravo na korištenje, ili pak pokretanje sudskog postupka protiv onih pojedinaca koji odbiju napustiti zauzetu imovinu. Takvo je stanje ostalo uglavnom nepromijenjeno tijekom cijele godine. Brojni srpski povratnici ni dalje se nisu mogli vratiti u svoje domove, iako su u mnogim slučajevima kuće Hrvata bile obnovljene i nije bilo prepreke za njihov povratak. U takvim slučajevima, općenito govoreći, Vlada nije opremila obnovljene kuće osnovnim komunalijama. Na primjer, lokalni dužnosnici u Topuskom procjenjuju da je obnovljeno oko 400 kuća u vlasništvu etničkih Hrvata, no Hrvati i dalje nastavaju domove etničkih Srba, te time onemogućuju njihov povratak.

Nasuprot tome, stambena povjerenstva u Podunavlju brzo su osnovana te su počela korisnicima imovine, prvenstveno etničkim Srbima, izdavati rješenja o deložaciji. Tijekom cijele godine, Potporna policijska skupina Ujedinjenih naroda (UNPSG), OESS i brojne lokalne organizacije za zaštitu ljudskih prava gotovo svakog tjedna su izvještavale o prisilnim deložacijama etničkih Srba. Odgovor policije bio je neuvedenačen, dijelom i zbog dvosmislenih uputa viših vlasti. Unatoč izravnoj intervenciji visokih vladinih dužnosnika početkom godine u zaustavljanju tih deložacija i pojašnjavanju uputa policiji, vlasnicima domova bilo je dopušteno uz nemiravati korisnika dok potonji praktički nije bio prisiljen otići. U mnogim slučajevima, postupci lokalnih dužnosnika u Podunavlju doveli su u pitanje njihovu nepristranost javnim

izjavama ili, kao što je to bio slučaj u Iloku, dolaskom u pratinji hrvatskog vlasnika na njegovu imovinu. Iako procjene uvelike variraju, odgovorni međunarodni predstavnici procjenjuju da je oko 20,000 etničkih Srba napustilo to područje od okončanja mandata UNTAES-a (uglavnom u SRJ), uz svakodnevne odlaske od tri do pet obitelji. Osim ozbiljnih ekonomskih i socijalnih prilika, mnogi su područje napustili uslijed pojačanog pritiska i otvorene diskriminacije.

Nije učinjen nikakav napredak u rješavanju tisuća predmeta hrvatskih građana, mahom etničkih Srba, koji su, zbog svog izbivanja duljeg od šest mjeseci tijekom rata, izgubili svoje stanarsko pravo. To je imalo nesrazmjerne posljedice u odnosu na etničke Srbe koji su, budući da nije postojao mehanizam putem kojeg bi se oni mogli vratiti u Hrvatsku kako bi dobili povrat imovine ili pak, zbog toga što su živjeli u okupiranim dijelovima zemlje, propustili prigodu otkupiti svoje nekadašnje stanove.

Ministarstvo obrane isto je tako nastavilo s praksom brojnih proizvoljnih otkazivanja stanarskih prava onim pojedincima koji su desetljećima živjeli u svojim stanovima. Vlasti su opravdavale svoje postupke bilo šestmješecnom odredbom, bilo odlukom da su prvobitni nositelji stanarskog prava "djelovali protiv interesa Republike Hrvatske". Ministarstvo unutarnjih poslova je pripadnost prvobitnog nositelja stanarskog prava Jugoslavenskoj narodnoj armiji u bilo koje vrijeme smatrala dovoljnim razlogom da ga se označi "državnim neprijateljem". Često je uskraćeno zadržavanje stanarskog prava osobi čiji je bračni drug preminuo ili od kojeg se rastala, iako zakon izričito propisuje takvo pravo. Premda su sudovi često takve deložacije proglašavali nezakonitima (nakon podužih sudskih postupaka, vidi Odjeljak 1.e), korisnik imovine je rijetko bivao deložiran. Slučaj Hasima Begovića u Splitu ostaje neriješen unatoč ukupno osam neuspjelih pokušaja deložacije.

U veljači i ožujku, na Banovini su zabilježeni brojni slučajevi podmetanja požara. Iako je policija utvrdila da je većina ovih požara posljedica nehotičnih slučajeva u vrijeme neopreznog spaljivanja korova na poljima, međunarodne i lokalne nevladine organizacije isticale su da su deseci uništenih kuća pripadale gotovo isključivo etničkim Srbima, što je ozbiljno dovelo u pitanje temeljtitost i nepristranost policijske istrage. U ljetnim mjesecima općenito je zamijećen porast nasilnih incidenata, a poglavito u Podunavlju i bivšem Sektoru jug. Učestala upotreba eksploziva i mina iznenađenja prouzročila je štetu na imovini te dovodila do osjećaja straha (vidi Odjeljak 1.f). Na primjer, u Benkovcu je nekoliko kuća čiji su vlasnici etnički Srbi uništeno tijekom ljeta. U Podunavlju, većina dojavljenih incidenata bila je u vezi sa sporovima oko stambenog pitanja.

Ustavom se jamči tajnost i sigurnost osobnih podataka, a te su odredbe općenito poštivane. Međutim, postoje vrlo uvjerljivi dokazi da su zahtjeve Srba za povratak kućama u ranije okupiranim područjima Hrvatske pojedinci koristili za vandaliziranje ili u nekim slučajevima uništavanje imovine kako bi spriječili povratak Srba. I dalje su stizala izvješća, premda u manjem broju nego 1997. godine, o tome da su lokalna stambena povjerenstva dopuštala da se rješenja o privremenom smještaju prenose među privremenim korisnicima, čime je pojedini stambeni objekt bivao zauzet i nakon što je prvobitni vlasnik najavio namjeru za povratkom.

Odjeljak 2

Poštivanje građanskih sloboda

a. sloboda govora i tiska

Ustavom se jamči sloboda mišljenja i izražavanja, posebno sloboda tiska i ostalih medija, govora i javnog izražavanja, kao i slobodnog osnivanja institucija i uspostavljanje javne komunikacije. Međutim, vlast nadzire ili vrši utjecaj na veliki dio tiska, kontrolira većinu

elektronskih medija (naročito televiziju), te utječe na sudstvo i njime manipulira. Sve to, zajedno s neprekidnim uznemiravanjem putem gubitka radnog mjesta ili zabrane emitiranja, otvorenom cenzurom, zastrašivanjem i kaznenim progonom onih novinara koji kritiziraju vladajuću stranku, u praksi guši mnoge te slobode. Vlast je nastavila neslužbenu kampanju pritisaka na nezavisne medije tijekom cijele godine, a trenutačno se protiv novinara vodi oko 300 kaznenih i 600 građanskih postupaka, većinu kojih su pokrenuli predstavnici državne vlasti, njihovi bliski rođaci ili suradnici. Hrvatski zakon daje državnom odvjetniku pravo žalbe na oslobađajuću presudu, čime se novinara potencijalno izlaže ponovnom suđenju za isto djelo. Tijekom druge polovice godine, Ministarstvo unutarnjih poslova potvrdilo je optužbe da Služba za zaštitu ustavnog poretka prisluškuje telefone (među ostalim) pojedinih nezavisnih novinara, no opovrglo je da je bilo nepravilnosti u njegovim postupcima ili motivacijama, za koje je Ministarstvo tvrdilo da su ustavno opravdani (vidi Odjeljak 1.f).

Unatoč stalnim domaćim i međunarodnim prosvjedima, vlast nije poduzela nikakve korake da izmijeni odredbe Kaznenog zakona kojima se omogućuje kazneni progon onih novinara koji objave "državne tajne" ili uvrijede čast ili dostojanstvo Predsjednika Republike, predsjednika Vlade, predsjednika Sabora, te predsjednike Vrhovnog i Ustavnog suda. U travnju je bivši glavni urednik "Globusa" Davor Butković oslobođen kaznene odgovornosti u predmetu u kojem su tužbu podnjela 23 ministra uključujući predsjednika Vlade, zbog toga što je u svom članku naveo izvještaj jedne strane tvrtke koja je Vladu optužila za korupciju. Državni odvjetnik je na oslobađajuću presudu uložio žalbu, a isto je učinjeno u kaznenom postupku koji se vodi protiv "Feral Tribunea", pod optužbom da je oklevetao Predsjednika Republike. Nadalje, po hrvatskom zakonu izdavač inkriminiranog teksta podliježe posebnoj građanskoj tužbi zbog nanošenja duševne boli.

Pojedinci mogu kritizirati vlast, iako ne uvijek bez posljedica. Sudski postupak iz 1997. godine protiv jednog od vodećih aktivista za zaštitu ljudskih prava te istaknutog političara zbog "širenja lažnih informacija s namjerom uznemiravanja javnosti" i dalje ostaje neriješen. U podizanju ovih tužbi, državni odvjetnik nije naveo da su ti (i drugi) pojedinci i prethodnih godina davali slične izjave, a da to nije imalo za posljedicu uznemiravanje javnosti.

Vlada (putem Fonda za privatizaciju) te osobito poslovni ljudi s bliskim vezama u HDZ-u uživaju pravi monopol u tiskanju i distribuciji novina i časopisa. Provizija u iznosu od 20% brutto prodaje (koja se plaća unaprijed), te spora (ili nikakva) plaćanja distributera izdavačima kao i zahtjevi tiskara za plaćanjem njihovih usluga bez odlaganja, doveli su do akutnih problema u dotoku gotovog novca za mnoge nezavisne izdavače. Sporost sudskih postupaka (vidi Odjeljak 1.e), uvelike otežava mogućnost tih izdavača da zatraže pravovremenu naplatu svojih potraživanja putem suda. Izdavači su se isto tako tužili da imaju vrlo malen nadzor nad distribucijom, pri čemu se ponekad velike količine šalju u udaljena sela, a veća urbana tržišta ostaju nedovoljno snabdjevena.

Nadzor vladajuće stranke nad elektronskim medijima je sveprisutan. Većinska stranka u Saboru (trenutačno HDZ) drži pet od devet mjeseta u Vijeću za telekomunikacije, Vladinom tijelu koje dodjeljuje, tj. ukida koncesije privatnim radijskim i televizijskim postajama.

Naknade za koncesije su nesrazmjerno visoke a ne plaća ih državna Hrvatska radiotelevizija (HRT). Odluke Vijeća za telekomunikacije su proizvoljne, netransparentne i obično naklonjene vlasnicima koji imaju potporu HDZ-a. Na primjer, u Rijeci gradonačelnik iz redova oporbe i njegovi pristaše nisu mogli dobiti koncesiju za lokalnu televizijsku postaju zbog toga što je jedina frekvencija koju je Vijeće bilo spremno dodijeliti u tom području pripadalo drugoj "postaji" - koja tijekom dvije godine posjedovanja koncesije nije počela emitirati - što predstavlja izravno kršenje zakona, koji propisuje početak emitiranja u roku od dvije godine

od dodjele koncesije. Međutim, pat-pozicija je razriješena kada je postaji u listopadu dodijeljena koncesija.

Hrvatska radiotelevizija (HRT) jedina je nacionalna mreža u zemlji, te glavni izvor vijesti za otprilike 90% stanovništva. Emitira na tri nacionalna televizijska i radio kanala. Formalno pod nadzorom Sabora, HRT-om u praksi upravlja vladajuća stranka - HDZ. Njen direktor je istaknuti član te stranke. Vlast nadzire državnu mrežu putem Vijeća HRT-a, kojim kao i Vijećem za telekomunikacije dominira HDZ. Vijeće HRT-a izravno nadzire djelatnost i urednički sadržaj državnog radia i televizije, čime u stvari ograničava pristup oporbenim strankama u kritici vladine politike, te dosljedno sprečava čak i privid nepristranog izvještavanja tijekom predizbornih kampanja (vidi Odjeljak 3). U listopadu su izglasane izmjene i dopune Zakona o HRT-u koje su smanjile broj saborskih zastupnika u Vijeću HRT-a sa četrnaest od osamnaest na deset od ukupno dvadeset i tri. Međutim, ta manja izmjena praktički nije imala nikakav učinak na rješavanje ključnog problema kontrole vlasti nad državnom televizijskom mrežom jer je Sabor zadрžao pravo da imenuje i potvrđuje sva druga imenovanja u Vijeću.

Istovremeno postoje i javne i privatne radio i televizijske postaje, iako je nezavisnim elektronskim medijima zakonom zabranjeno bilo emitiranje na nacionalnom nivou ili "umrežavanje" s ciljem emitiranja na nacionalnom nivou. Ubiranje prihoda također je uvelike naklonjeno HRT-u koji se financira od pretplate (što čini oko dvije trećine ukupnog godišnjeg prihoda HRT-a), kao i oko 80% sveukupnog prihoda od oglašivača. Takav sistem pretplate daje nepravednu prednost HRT-u pred bilo kojom nezavisnom televizijskom postajom koja joj pokušava konkurirati, a mogućnosti nezavisnih televizijskih postaja da kupuju program itd. mnogo su manje od HRT-ove. Radio postaje se susreću sa sličnim problemima. Vijeće za telekomunikacije često koristi Financijsku policiju Ministarstva financija za zatvaranje postaja za koje se ocjeni da su prekritične prema vlasti. Financijska policija može bez naloga i u bilo kojem trenutku ući u prostorije pojedine postaje, te zahtijevati uvid u finansijske knjige dotične organizacije (vidi Odjeljak 1.d). Kazne koje odredi Financijska policija i Vijeće za telekomunikacije često uvelike nadilaze ozbiljnost prekršaja. Na primjer, TV Moslavina, poznata po svojim "provokativnim" vijestima, zatvorena je u svibnju nakon što se preselila na novu lokaciju i propustila obnoviti dozvolu s novom adresom. Utjecaj vlasti na sudstvo pogoršava ove probleme. Novinari koji su unutar HRT-a zahtijevali reforme, rutinski su ušutkavani te u mnogim slučajevima skidani s ekrana i iz etera iako su ostali na platnom spisku HRT-a. U srpnju je imenovan novi direktor HRT-a, koji je u studenom vratio nekoliko takvih novinara u program. Međutim, gotovo odmah je došlo do cenzure njihove nove emisije "1 plus 1". U prosincu je direktor HRT-a iz emisije izbacio jedan dio ankete rezultati koje nisu bili povoljni za vladajuću stranku, s obrazloženjem da bi emitiranje ankete "moglo dovesti do presedana koje si HRT, kao najutjecajniji medij ... ne može priuštiti".

Inozemne novine i časopisi mogli su se nabaviti u velikim gradskim područjima, iako su za većinu ljudi zbog visoke cijene bili nedostupni.

Premda se akademika sloboda uglavnom poštuje, intelektualci su nerado govorili o političkim pitanjima. Neki znanstvenici iskazali su svoje uvjerenje da vlast na njih vrši suptilni pritisak tako da im kontrolira izvore prihoda za istraživanja.

b. sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav jamči pravo na mirno okupljanje; međutim, vlast je tijekom godine povremeno provodila proizvoljnu kontrolu s ciljem ograničavanja tog prava te donosila mjere koje su povremeno ograničavale pravo na mirno okupljanje u bivšem području pod nadzorom UNTAES-a.

Prošle su se godine u cijeloj zemlji održali brojni skupovi i prosvjedi od kojih su mnoge vodili radnici prosvjedujući protiv teških socijalnih prilika i niskih plaća. Međutim, prema uredbama o javnom prosvjedu, lokalni dužnosnici u glavnom gradu su u dva navrata uskratili radničkim sindikatima pravo na održavanje prosvjeda na središnjem gradskom trgu u prvom dijelu godine, prvi put u siječnju a drugi put u veljači. Odlučni da skup održe unatoč zabrani vlasti, prosvjednici su se u oba navrata suočili s jakim policijskim snagama. U veljači je oko 5.000 policajaca zatvorilo centar grada na dulje od 6 sati, pri čemu je ozlijedeno tridesetak prosvjednika i šest policijskih djelatnika. To je dovelo do potpunog prekida prometa, a upravo to su vlasti prethodno bile navele kao razlog neizdavanja dozvole (vidi Odjeljak 6.a). U ožujku su vlasti do kolovoza zabranile sve javne prosvjede u istočnoj Slavoniji kao odgovor na protusrpski skup koji je u Borovu Selu organizirala Hrvatska stranka prava (HSP). Ustav jamči pravo na udruživanje. Zakon usvojen 1997. godine je, međutim, povećao mogućnost vlasti da to pravo ograniči. Zakon o udrugama vladi daje široke ovlasti u sprečavanju osnivanja udruga kao i u nadzoru nad svim aspektima rada udruge. Nadalje, djelatnost pojedine udruge moguće je administrativno obustaviti već temeljem "osnovane" sumnje da ista djeluje protivno Ustavu i zakonu. Sve dok takva udruga ne dokaže nevinost na sudu, vlasti ju mogu zatvoriti na neodređeno vrijeme te imenovati osobu koja će upravljati i raspolagati njezinom imovinom. Mnoge domaće i međunarodne nevladine udruge nalaze se u istom neizvjesnom položaju budući da se postupak ponovne registracije odvija vrlo sporo. Prema zakonu, ukoliko ne dobije službenu obavijest o suprotnom, svaka se nevladina udruga može smatrati ponovno registriranom. Međutim, bez pismene potvrde Ministarstva uprave o registraciji, nevladine udruge se suočavaju sa značajnim preprekama u svakodnevnom radu.

c. sloboda vjeroispovijesti

Ustav jamči slobodu savjesti, vjere i slobodnog javnog ispovijedanja vjerskih uvjerenja, a vlast u praksi poštuje ta prava. Ne postoje formalna ograničenja za vjerske zajednice, a sve one mogu slobodno obavljati javne obrede te osnivati i voditi socijalne i karitativne institucije. Rimokatolička crkva, Pravoslavna crkva i Islam glavne su vjeroispovijesti, a aktivna je i mala židovska zajednica. Iako su neke organizacije izvještavale o poteškoćama pravoslavnih svećenika u dobivanju hrvatskog državljanstva i putnih isprava, nema dokaza o bilo kakvom konkretnom diskriminirajućem odnosu prema pravoslavnom svećenstvu, izvan okvira onoga s čime se izbjegli hrvatski državljeni srpske nacionalnosti susreću u inozemstvu (vidi Odjeljak 2.d.).

Nema formalnih ograničenja za vjerske zajednice. Hrvatski protestanti iz redova nekoliko konfesija, kao i strano svećenstvo, aktivno djeluju i stječu nove pristaše, baš kao i predstavnici istočnjačkih religija. Vlast je 1997. godine postrožila politiku izdavanja dozvole boravka i viza, ali to je predstavljalo opću promjenu u politici i nije bilo usmjereno protiv vjerskog osoblja (iako su oni bili među oštećenima).

Iako ne postoji službena državna religija, crta razdvajanja između Katoličke crkve i države često je bila nejasna, a stranka na vlasti se tijekom cijele godine nastojala poistovjetiti s Katoličkom crkvom. Crkva je, međutim, nerijetko nastojala sačuvati nezavisnu ulogu, te je povremeno otvoreno kritizirala prevladavajuću političku situaciju. Novi čelni čovjek Katoličke crkve, koji je dužnost preuzeo u siječnju, aktivnije se uključio u javnu promidžbu pomirbe i povratka izbjeglica, te je i u siječnju i u prosincu odasla snažne poruke protiv korupcije i promicao potrebu za građanskim vrlinama, dijalogom, te uzajamnom poštivanju među skupinama.

Vlada zahtijeva da vjerouauk bude dostupan u školama, premda je njegovo pohađanje

izbornu. Škole omogućuju nastavu vjeronauka za manje vjerske zajednice ukoliko ispunjavaju potrebne kvote učenika. Međutim, nedostatak finansijskih sredstava, mali broj učenika pripadnika manjih vjerskih zajednica te kvalificiranih vjeroučitelja obično su priječili održavanje vjeronauka tih zajednica, pa je prevladavao katolički vjeronauf. Postoje brojna izvješća da su učenici, iako nisu bili obvezni, osjećali pritisak da poхађaju religijsku nastavu. Vlada je i dalje diskriminirala Muslimane prilikom izdavanja dokumenata o državljanstvu. Ministarstvo unutarnjih poslova često uskraćuje državljanstvo osobama koje ispunjavaju sve uvjete za njegovo stjecanje pozivajući se na Članak 26. Zakona o državljanstvu (vidi Odjeljak 5). U siječnju, Muslimani, Albanci i Slovenci su izostavljeni iz Preamble Ustava kao priznate nacionalne manjine uz obrazloženje da nije riječ o autohtonim skupinama.

d. sloboda kretanja u zemlji, putovanja u inozemstvo, emigracija i repatrijacija

Ustav općenito jamči sva ta prava, uz određena ograničenja. Sve osobe moraju boravak prijaviti lokalnim vlastima. Pod izvanrednim okolnostima, vlasti mogu zakonski ograničiti ulazak u zemlju ili odlazak iz nje ako je neophodno zaštiti "pravni poredak, zdravlje, prava i slobode drugih".

Iako nije bilo izvješća da je vlast poništavala državljanstvo iz političkih razloga, propust da bez odlaganja potvrdi državljanstvo stotinama tisuća etničkih Srba koji su izbjegli iz zemlje nakon vojnih akcija 1995. godine i dalje je bio razlogom zabrinutosti u prvoj polovici godine.

Međutim, nakon tri godine, tijekom kojih je tek mali broj tih u biti apatrida uspio dobiti dokumente o državljanstvu, Vlada je u svibnju usvojila postupak kojim ti ljudi, ukoliko to žele, mogu dobiti potvrdu o državljanstvu te se vratiti u Hrvatsku. Ovaj vrlo pozitivan korak donekle je umanjen sporom i neujednačenom početnom fazom provedbe tog postupka od strane Vlade. Međutim, UNHCR je izvjestio da se do listopada tempo izdavanja tih potvrda ubrzao, te su riješeni zahtjevi oko 3,000 osoba. Jednako tako, Zajednička radna skupina, osnovana 1997. godine, tijekom cijele godine je nastavila s radom na povratku raseljenih osoba iz istočne Slavonije njihovim domovima u drugim dijelovima Hrvatske, no nije postigla značajniji napredak u rješavanju neriješenih "teških slučajeva" (osoba koje žive u bivšem području UNTAES-a čiji su domovi zauzeti ili uništeni) preostalih iz prethodne godine. I Muslimani su nailazili na poteškoće u potvrđivanju državljanstva. Tijekom godine zabilježeno je nekoliko slučajeva postupka deportacije muških članova miješanih brakova, a u kojima je riječ o Muslimanima.

Postoji još uvijek značajan broj interno raseljenih osoba, iako Vlada izravno ne skrbi o svim tim osobama. Iako je Vlada u prosincu objavila podatak o 100,000 osoba (74,000 interno raseljenih i oko 30,000 izbjeglica, uglavnom iz Bosne i Hercegovine te SRJ) u statusu izbjeglice ili raseljene osobe, ta brojka ne odražava u potpunosti dalnjih 140,000 nekadašnjih izbjeglica koji su postali hrvatski državljeni (ne uvijek vlastitom voljom), niti obuhvaća tisuće raseljenih etničkih Srba u Podunavlju koje vlast ne priznaje.

Iako procjene variraju, međunarodne organizacije se uglavnom slažu da je oko 47,000 etničkih Srba napustilo Hrvatsku od 1996. godine, pri čemu je samo u 1998. godini otišlo 20,000. Iako su mnogi otišli iz ekonomskih razloga, većina je također izjavila da joj je stupanj uznemiravanja i diskriminacije, te što je još važnije, pritsaka kojem su izloženi zbog predstojećeg povratka etničkih Hrvata koji su vlasnici kuća u koje su izmješteni u bivše područje UNTAES-a, doveo do zaključka da u Hrvatskoj nemaju budućnosti. Etnički motivirani izgredi sastoje se od verbalnih i pravnih pritisaka, prisilnih deložacija te premlaćivanja.

Potporna policijska skupina Ujedinjenih naroda (UNPSG) koja promatra ponašanje policije u području, u svibnju je izvjestila o prosječno 54 izgreda tjedno. Taj je broj skočio na gotovo 70

do srpnja, dok su mnogi izgredi ostali nezabilježeni.

Službena je Vladina politika da su svi hrvatski građani slobodni vratiti se svojim prvobitnim domovima diljem zemlje. U praksi su, međutim, etnički Srbi koji su se uspješno vratili u Hrvatsku, bili izlagani diskriminaciji i brojnim birokratskim preprekama kada bi zatražili povrat imovine ili financijsku ili zdravstvenu pomoć na koju svi povratnici po zakonu imaju pravo. Zabilježeni su slučajevi premlaćivanja, pa čak i podmetanja požara te napada bombama na Srbe, premda manje učestalo nego prethodnih godina (vidi Odjeljke 1.a, 1.f i 5). Mnogi su isto tako prijavili diskriminaciju pri zapošljavanju, a postoje stalni iako izolirani izvještaji da Vladine agencije ne dijele pošteno humanitarnu pomoć. Vlast domaćim i međunarodnim humanitarnim organizacijama dopušta pristup svim raseljenim osobama, te im dozvoljava pružanje pomoći. Potkraj godine službena procjena o raseljenim etničkim Srbima u istočnoj Slavoniji govorila je o pet do šest tisuća osoba. U rujnu je Vlada procijenila da je barem 100,000 etničkih Hrvata još uvijek raseljeno iz svojih domova diljem Hrvatske, a koje su 1991. godine istjerali pobunjeni Srbi. Međunarodni promatrači ne mogu potvrditi Vladine podatke koji pokazuju da se čak 26,000 etničkih Hrvata vratilo svojim domovima u bivše područje UNTAES-a. Vlada je zbrinula raseljene Hrvate i izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u hotele duž obale, te u objekte za zajednički smještaj diljem zemlje, kao i u privatne "napuštene" kuće etničkih Srba koji su izbjegli za vrijeme vojnih akcija.

Sloboda kretanja ozbiljno je ograničena zauzimanjem kuća koje pripadaju hrvatskim državljanima srpske nacionalnosti od strane izbjeglica iz susjedne Bosne i Hercegovine te SRJ, kao i od strane državljana hrvatske nacionalnosti iz "prioritetnih kategorija", tj. djelatnih ili bivših pripadnika vojske, udovica i siročadi. Ni etnički Hrvati koji su se željeli vratiti u istočnu Slavoniju nisu bili u mogućnosti vratiti se u domove koje koriste Srbi. Mnogi srpski povratnici nisu se mogli useliti u opljačkane i uništene kuće koje je vlast proglašila useljivim. Sve u svemu, tijekom godine tek je nekolicina etničkih Srba vlasnika imovine uspjela vratiti u posjed zauzetu imovinu putem mehanizama Programa povratka.

Vlada surađuje s Uredom Visokog povjerenika za izbjeglice Ujedinjenih naroda (UNHCR), te drugim humanitarnim organizacijama koje izbjeglicama pružaju pomoć. Hrvatska je potpisnica Konvencije Ujedinjenih naroda iz 1951. godine koja se odnosi na status izbjeglica, te njezina Protokola iz 1967., premda još nije donijela zakon za provedbu tih konvencija. Vladin Ured za raseljene osobe i izbjeglice izvjestio je da je u rujnu Hrvatska pružala utočište oko 30,000 ljudi iz različitih dijelova bivše Jugoslavije, a da je pružala financijsku potporu dodatnih 100,000 raseljenih osoba (ne računajući raseljene etničke Srbe u bivšem području UNTAES-a). Tijekom godine nije bilo izvješća o prisilnoj repatrijaciji osoba u zemlje u kojima bi im prijetio progon.

Odjeljak 3

Poštivanje političkih prava: pravo građana na promjenu vlasti

Hrvatski zakon i daljnja prevlast vladajuće stranke u Hrvatskom državnom saboru ozbiljno ograničavaju pravo građana na promjenu vlasti. Svi građani stariji od 18 godina imaju pravo glasa na tajnim izborima. Predsjednik s petogodišnjim mandatom ima znatnu moć, ovlasti i utjecaj, ali je Ustavom ograničen na samo dva mandata. Sabor se sastoji od Zastupničkog i Županijskog doma. Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) ima većinu u oba doma, a predsjednik Franjo Tuđman u lipnju 1997. godine je ponovo izabran za predsjednika na izborima koje je OEES ocijenio "u osnovi manjkavima" te "slobodnim ali ne i poštenim". Široke

ustavne ovlasti Predsjednika, premoć HDZ-a, utjecaj vlasti na sudstvo, te njezina kontrola medija, zajednički nominalno demokratsko uređenje zemlje čine u stvarnosti autoritarnim. Oporbene političke stranke i tisak tvrdili su da je tijekom izbora za Skupštinu Dubrovačko-neretvanske županije 11. listopada, HDZ izbornom prevarom osvojio svoj jedini skupštinski mandat biran u izbornoj jedinici, Metkoviću. Navode da je oko 30 autobusa punih birača bosanskih Hrvata na dan izbora stiglo u taj grad, a da su dio njih bili uposlenici poduzeća za snabdijevanje vojske, u vlasništvu kandidata HDZ-a.

Vlast nije ostvarila napredak u razmatranju pitanja navedenih u OEŠS-ovom izvješću poslije predsjedničkih izbora 1997. godine, koji su naveli OEŠS da ih ocijeni manjkavim i nepoštenim. Vlast je također propustila ostvariti napredak u provedbi preporuka bilo kojeg od prethodnih izvješća OEŠS-a ili Vijeća Europe u kojima su dokumentirani nedostaci izbornog sustava. Neki od nedostataka u izbornom zakonodavstvu izravno zadiru u pravo građana na promjenu vlasti. Najeklatantniji primjer je metoda po kojoj hrvatski Zakon o državljanstvu i izborni zakonodavstvo dodjeljuju državljanstvo, a time i pravo glasa, temeljem pukog etničkog kriterija etničkim Hrvatima u inozemstvu bez ikakvih stvarnih veza s Hrvatskom. Izborni sustav, usprkos kritici OEŠS-a, sadrži odredbu kojom se dodjeljuju zastupnički mandati (10% mandata u Zastupničkom domu) biračima u dijaspori, od kojih je na izborima 1995. godine 90% glasalo za HDZ. HDZ, koji je 1998. godine zadržao svoju čvrstu saborsku većinu, nije ništa poduzeo u izmjeni ili dopuni zakonskih propisa koji omogućuju navedenu i druge manjkave prakse.

9. listopada je Ustavni sud domaćim nestramačkim promatračima odlučio dopustiti promatranje budućih izbora. Sud je presudio u korist žalbe Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava te građanske inicijative za praćenje izbora. Državno izborno povjerenstvo je objema organizacijama bilo uskratilo pristup biračkim mjestima.

Osim slobodnog tumačenja i primjene zakona u skladu s potrebama vlasti, ista koristi svoju kontrolu nad elektronskim medijima u usmjeravanju političkog procesa. Propustila je poduzeti bilo kakve mjere u razmatranju zabrinutosti koje je iskazao OEŠS u svom postizbornom izvješću o kontroli medija od strane vlasti i stranke. Istaknuti članovi HDZ-a sjede u Upravi državne televizijske mreže, jedine nacionalne televizije, čiji utjecaj ne samo da je ograničio mogućnost oporbenih stranaka da kritiziraju vladinu politiku i aktivnosti, nego i mogućnost oporbe da u potpunosti uspostavi otvoreni dijalog s vlašću i javnošću (vidi Odjeljak 2.a). Na četvrtom stranačkom saboru u veljači, HDZ je na vodeće stranačke dužnosti izabrao nekolicinu istaknutih novinara.

Premda se zakonski ne ograničava sudjelovanje žena i manjina u političkom procesu, oni su u vrlo malom broju zastupljeni u Saboru, izvršnoj vlasti i sudovima. Među 195 članova Sabora, 14 je zastupnica.

Izborni zakon propisuje zastupljenost manjina u Saboru, te razmjernu zastupljenost svake manjine koja čini više od 8 posto stanovništva. Nijedna manjina u ovom trenutku ne ispunjava taj kriterij. Zastupljenost srpske manjine u Hrvatskoj temelji se, međutim, na procjenama vlasti o broju Srba koji su Hrvatsku napustili između 1991. i 1995. godine, te pretpostavci da se oni neće vratiti. U Zastupničkom domu se još uvijek nalaze tri predstavnika Srba; 1997. godine Predsjednik Tuđman je imenovao dva Srbina i u Županijski dom. U Saboru nema predstavnika Muslimana, premda je muslimanska manjina po broju pripadnika na drugom mjestu, odmah iza srpske. U siječnju su prihvaćeni amandmani na Ustav RH koje je u prosincu 1997. godine izglasao Sabor s HDZ-ovom većinom. Među amandmanima bio je i onaj kojim su Muslimani isključeni kao priznata manjina, što je dovelo do diskriminacije u primjeni prava o manjinskoj zastupljenosti i biračkih prava (vidi Odjeljak 5).

Odjeljak 4

Odnos vlasti prema istragama o navodnim kršenjima ljudskih prava, koje provode međunarodne i nevladine organizacije

Organizacije za ljudska prava u cijeloj zemlji nastojale su spriječiti kršenja ljudskih prava i na njih skrenuti pažnju lokalne i nacionalne vlasti, te domaćih i inozemnih medija. Pučki pravobranitelj kojeg je imenovala Vlada vrlo se često susretao s predstavnicima organizacija za zaštitu ljudskih prava. Susretljivost drugih ministarstava je varirala. Sve u svemu, većina udruga je izvjestila da iako su do bile odgovor za pojedine slučajeve, vlast je uglavnom propustila popraviti postojeće institucionalne probleme koji su bili glavnim uzrokom mnogih od tih problema. Na primjer, brojne nevladine udruge koje djeluju u području ljudskih prava opetovano su ukazivale na propust državne vlasti da izda naputke ministarstvima i lokalnim vlastima u vezi s provedbom Zakona o konvalidaciji usvojenog u listopadu 1997. godine (koji bi omogućio da uredi državne uprave priznaju ili "konvalidiraju" dokumente izdane u ranije okupiranim područjima). Unatoč brojnim obećanjima središnje vlasti, kao i neprekidnom nizu pritužbi lokalnih nevladinih i međunarodnih organizacija, Vlada do rujna nije u potpunosti razmotrila to pitanje, pri čemu tisuće građana nisu bile u mogućnosti ostvariti mirovine, prijaviti vjenčanja, rođenja, smrti itd. (vidi Odjeljak 5). Vlada je prvi put u proljeće iskoristila svoju ovlast da zatvori jednu nevladinu udrugu temeljem Zakona o udrušama usvojenog 1997. godine. Provladin tisak žestoko je napao vodeću nevladinu udrugu za promicanje ženskih prava (opisavši ju kao "protuhrvatsku organizaciju") nakon što su njezine predstavnice u televizijskoj debati podvrgle kritici Vladinu politiku o ženskim pitanjima.

Po zakonu, nevladine udruge nailaze na poteškoće u traženju priloga ili donacija za svoj rad. Dijelom je to posljedica činjenice da potencijalni donator koji na donacije plaća porez nema nikakve porezne olakšice. Pojedina nevladina udruga također mora plaćati porez na dobivene finansijske priloge, ukoliko se ovi bilježe kao prihod. Tako se mnoge grupe za zaštitu ljudskih prava da bi mogle nastaviti sa svojim radom isključivo oslanjaju na međunarodne donacije. U listopadu je Vlada osnovala Ured za suradnju s nevladim udrugama kako bi poboljšala pravni okvir za njihovo djelovanje. Uspostavila je transparentniji sustav financiranja aktivnosti nevladinih udruga putem natječajnog postupka za financiranje iz državnog proračuna. Drugi značajan problem leži u javnoj percepciji organizacija za zaštitu ljudskih prava. Visoki Vladini dužnosnici promiču viđenje da bilo kakva kritika na račun države ili vladajuće stranke predstavlja neloyalnost, te time u javnosti stvara sumnju u nevladine udruge.

Međunarodne organizacije, uključujući i Promatračku misiju Europske zajednice (ECMM), OESS, UNHCR, među ostalima, slobodno su djelovale u Hrvatskoj i nije bilo dojavljenih primjera u kojima bi promatračima bile uskraćene vize ili mogućnost da se slobodno kreću u zemlji. Iako su međunarodne organizacije izvještavale o uglavnom zadovoljavajućoj razini suradnje s dužnosnicima u Zagrebu, isto su tako zabilježile značajan nedostatak provedbe obveza središnje vlasti na terenu. Na primjer, unatoč uzastopnim uvjeravanjima viših Vladinih dužnosnika da optuženici s popisa od 25 osoba osuđenih u odsutnosti za ratne zločine mogu na slobodi čekati obnovu postupka, u kolovozu je policija u Osijeku uhitila tri osobe s tog popisa. Iako su nakon prosvjeda međunarodnih predstavnika uhićenici pušteni na slobodu, taj je postupak doživljen kao još jedan udarac povjerenju lokalnih Srba, koji su u više navrata isticali svoj strah od progona zbog ratnih zločina unatoč općem oprostu, kao jednom od glavnih prepreka povratku izbjeglica (vidi Odjeljak 1.d). Potporna skupina policije Ujedinjenih naroda (UNPSG) do listopada je slobodno djelovala na bivšem području UNTAES-a, u

promatranju rada multietničke policije na tom području. U listopadu je njezine zadaće preuzeo OESS. Iako je suradnja bila uglavnom zadovoljavajuća, zabilježeno je nekoliko slučajeva u kojima je lokalna policija odbila zahtjeve međunarodnih promatrača da razmotri i u potpunosti istraži pojedine slučajeve. Na primjer, vlasti su odbile zahtjev UNCIVPOL-a da preispita istragu o ubojstvu mladog Srbina koji se vodio kao nestali, a zatim je nađen mrtav s prostrelnim i ubodnim ranama. Kao i u slučaju lokalnih nevladinih udruga, vlasti općenito nisu konkretno reagirale na izvješća međunarodnih nevladinih organizacija o kršenjima ljudskih prava, te su bile sklone okarakterizirati svaki dojavljeni konkretni slučaj kao izolirani incident.

Iako je Vlada u pravilu surađivala s međunarodnim promatračkim organizacijama, tijekom proljeća i ljeta, mnoge organizacije i nevladine udruge našle su se na meti žestoke kritike u tisku pod državnim nadzorom koji je izrazio različite ocjene o tome da su međunarodne organizacije: prosrpske, antihrvatske, da narušavaju hrvatsku suverenost ili planiraju iseljavati bosanske Hrvate u inozemstvo. Tvrdomorni predstavnici vlasti, kako u Zagrebu tako i na lokalnoj razini, raspirivali su taj negativni odnos prema međunarodnim organizacijama i nevladnim udrugama nepotrebним izjavama kojima su pozivali vlast da snažno reagira na ono što su ocijenili kao neprimjerenouplitanje u unutarnje stvari suverene države. Predsjednik Vrhovnog suda u svibnju je izdao uputstva svim članovima nižih sudova da ne smiju imati nikakav kontakt s predstavnicima međunarodne zajednice. Takva nemogućnost pristupa sudstvu, uz neprijateljstvo i sumnjičavost pothranjivane izjavama u tisku, u nekim je područjima otežalo promatranje. U Kninu je početkom ljeta pretučen jedan lokalni djelatnik organizacije za zaštitu ljudskih prava, a bilo je dojava da je lokalno osoblje nekih međunarodnih organizacija dobivalo prijetnje.

Pučki pravobranitelj kojeg je postavila Vlada konstruktivno je radio tijekom cijele godine, te razmatrao slučajeve na koje su mu ukazali kako predstavnici međunarodne zajednice tako i domaće nevladine udruge. Međutim, njegov Ured nije imao veliki utjecaj zbog malog broja osoblja, kao i nedostatka zakonske ovlasti pravobranitelja da izravno rješava probleme. Tako je Ured ostao tek nešto više od foruma. Unatoč tomu, pučki je pravobranitelj i dalje Saboru podnosio izvješća o svim relevantnim pitanjima i igrao korisnu ulogu u analizi zakonskih odredbi koje su se smatrале štetnima za pitanja ljudskih prava. U nekoliko je slučajeva uložio zahtjeve Ustavnom судu za ocjenu ustavnosti s ciljem izmjena ili ukidanja tih zakonskih odredbi. Ured pučkog pravobranitelja govorio je i o slučajevima radničkih prava, uključujući i neisplaćivanje plaća te nepravedno otpuštanje (vidi Odjeljak 6.b). Iako je Vlada možda nešto više odgovarala na predstavke pučkog pravobranitelja nego nevladinih udruga, njezin sveukupan odnos prema problemima na koje je ukazivao pučki pravobranitelj nije bio zadovoljavajući.

I u Saboru i u Vladi postoje odbori za pitanja ljudskih i manjinskih prava. Vladin odbor, unatoč dogovoru da se jednom mjesečno sastaje i razmjenjuje informacije s vodećom nevladinom udrugom za zaštitu ljudskih prava, nije ispunio to obećanje. Ni jedno ni drugo spomenuto tijelo nije tijekom godine imalo aktivnu ulogu u promicanju ljudskih prava u Hrvatskoj.

Unatoč dragovoljnoj predaji deset bosanskih Hrvata 1997. godine, suradnja vlasti s Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (ICTY) tijekom godine je bila nedostatna. Vlast je isto tako putem sudova čvrsto provodila svoju odlučnost da izbjegne udovoljiti zahtjevima Međunarodnog suda da mu predoči informacije koje bi pomogle u pocesuiranju etničkih Hrvata, a nije ni dostavila bilo kakve značajne informacije o događajima u Hrvatskoj u vrijeme vojnih akcija "Bljesak" i "Oluja" 1995. godine. Time je osporila pravo Međunarodnog suda da istražuje spomenute događaje. U nekoliko je slučajeva vlast propustila poduzeti odgovarajuće korake za zaštitu svjedoka (osobito etničkih Hrvata) od interesa

Međunarodnom sudu, od kojih se je nekolicina suočila s uznemiravanjem od strane lokalnog stanovništva pa čak i dužnosnika, a u jednom je slučaju svjedok bio izložen bombaškom napadu. Poznato je da su najmanje četiri osobe pobjegle iz zemlje.

Odjeljak 5

Diskriminacija na temelju rase, spola, vjere, hendikepiranosti, jezika ili društvenog položaja

Ustav navodi da svi građani imaju ista prava i slobode, bez obzira na rasu, spol, jezik, vjeru, političke i druge stavove, nacionalno i društveno podrijetlo, imovinsko stanje, rođenje, obrazovanje, društveni položaj i druge osobine. Dodaje se da jednakopravna prava imaju pripadnici svih nacionalnih skupina i manjina. Premda se većina tih prava u praksi poštije, i dalje se javljaju ozbiljni nedostaci u odnosu na ravnopravnost različitih nacionalnih, rasnih i etničkih skupina. Početkom godine su Muslimani, Albanci i Slovenci izbrisani iz Ustava kao priznate manjine, što je otvorilo mogućnost institucionalizacije nekih od ovih problema. Ustavom su određene i posebne "ratne mjere" za slučaj potrebe, ali se navodi da će ograničenja odgovarati vrsti opasnosti i ne smiju dovesti do nejednakosti građana temeljem rase, boje kože, spola, jezika, vjere, nacionalnog ili društvenog podrijetla.

Žene

Iako o pitanju žena Vlada vodi statistiku u ograničenoj mjeri, dobro informirani promatrači drže da je nasilje nad ženama, uključujući i bračno nasilje, uobičajena pojava. Jedna je ženska nevladina udruga navela da policijska statistika upućuje na porast nasilja protiv žena od 11% u 1997. godini, te da se taj trend nije mijenjao u 1998. godini. Zloporaba alkohola se obično navodi kao jedan od čimbenika koji pridonose tom porastu.

Provladin tisak Žestoko je napao vodeću nevladinu udrugu za promicanje ženskih prava (opisavši ju kao "protuhrvatsku organizaciju") nakon što su njezine predstavnice u televizijskoj debati podvrgle kritici Vladinu politiku o ženskim pitanjima (vidi Odjeljak 4).

Korak unazad predstavljaju izmjene Kaznenog zakona koje su stupile na snagu 1. siječnja, a koje su iz kategorije zločina koje državni odvjetnik automatski goni po službenoj dužnosti izbacile nasilje počinjeno u obitelji (osim nasilja protiv djece). Žrtva sada mora sama podnijeti prijavu, čime se ozbiljno ograničavaju napori zdravstvenih djelatnika i policije da djeluju na temelju osnovane sumnje o nasilju u obitelji. Međutim, do pozitivne promjene je došlo činjenicom da zakon sada navodi silovanje u braku kao kazneno djelo. Seksualno uznemiravanje nije izričito zabranjeno zakonom.

Zakon ne diskriminira temeljem spola. Međutim, u praksi se žene nalaze na slabije plaćenim radnim mjestima. Postoji, međutim, priličan broj anegdotalnih dokaza koji upućuju na to da žene imaju veliku prevagu u nižim činovničkim i trgovačkim radnim mjestima, kao i u nastavničkom osoblju u osnovnim i srednjim školama. Žene su često te koje prve bivaju otpuštene s posla.

Iako ne postoji nacionalna organizacija posvećena isključivo zaštiti prava žena, mnoge su manje, nezavisne skupine bile aktivne u glavnom gradu kao i u većim gradovima. Jedna od najaktivnijih je bila B.a.B.e. ("Budi aktivna, budi emancipirana"). Ova udruga je održavala javne rasprave s predstavnicima političkih stranaka, u kojima se govorilo o kontroverznim temama koje se tiču žena.

Vlada je 1997. godine prihvatile politiku za promicanje jednakosti uključujući ambiciozan program usmjeren prema poboljšanju položaja žena u svim društvenim sferama. Službena

statistika pokazuje da, iako žene čine oko 50% radne snage, nalaze se na malom broju viših položaja, čak i u području obrazovanja i uprave, područjima u kojima žene čine uvjerljivu većinu. Vlada je tijekom cijele godine sponzorirala konferencije i organizirala kampanje s ciljem skretanja pozornosti na ženska pitanja.

Djeca

Vlast je snažno predana dobrobiti djece. Obrazovanje je obavezno do 14. godine. U školama djeca dobivaju besplatne obroke, dječji vrtići i jaslice postoje u većini naselja, zdravstvena skrb za djecu besplatna je, a prema Zakonu o radu majka ima godinu dana porodiljni dopusta ili 3 godine ako je rodila blizance ili već ima više djece.

Većina učenika školuje se do 18. godine, s time da su jedino Romi kao skupina izvještavali o isključenosti koja bi bila vrijedna pažnje. Probleme Roma vlast je uglavnom pripisivala jezičnim i kulturnim razlikama koje otežavaju njihovu integraciju u škole. Romska djeca se u školi suočavaju s određenom diskriminacijom i problemima, uglavnom zbog tih jezičnih i kulturnih barijera. Predanost vlasti pitanjima djece suočena je sa smanjenim financijskim mogućnostima u odnosu na prethodno razdoblje, budući da veći dio državnih sredstava odlazi na prioritete kao što su obnova i gospodarski razvoj.

Ne postoji društveni obrazac zlostavljanja djece. Iako je teško doći do sveobuhvatnih podataka, Državni zavod za statistiku i centri za socijalni rad tijekom godine su zabilježili pad u broju prijavljenih slučajeva zlostavljanja djece.

Hendikepirane osobe

Ne postoji zakon koji uređuje pristup hendikepiranim osobama javnim ustanovama i uslugama, pa je pristup takvim objektima obično težak. Premda se hendikepirani ne susreću s otvorenom diskriminacijom, mogućnost njihova zapošljavanja uglavnom je ograničena. Specijalno obrazovanje je ograničeno, te je oskudno financirano.

Vjerske manjine

Vjera se kao odraz etničke pripadnosti često koristila za označavanje nehrvata, te kao još jedan način njihova obilježavanja za diskriminirajuće postupke. Zbog uskog povezivanja vjere uz naciju, vjerske institucije postale su metom nasilja. Početkom srpnja u Belom Manastiru pravoslavni križ je bio metom bombaškog napada, dok su u Podunavlju i katoličke i pravoslavne crkve bile izvrgnute napadima vandala. Vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava diljem zemlje je dokumentirala incidente oštećivanja i oskrnjivanja srpskih pravoslavnih nadgrobnih spomenika i groblja, ali u mnogo manjoj mjeri nego prethodnih godina.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Prema Ustavu, nacionalne manjine uživaju istu zaštitu kao i sve samoodređene nacionalne i vjerske zajednice. U praksi, međutim, često postoji obrazac otvorenog i teškog diskriminiranja etničkih Srba i povremeno drugih manjina u brojnim područjima, uključujući provedbu pravde, zapošljavanje, stambeno pitanje, te slobodu kretanja. Vlast je često primjenjivala dvostrukе standarde postupanja temeljem etničke pripadnosti. Pripadnici manjinskih skupina u načelu uživaju jednaku ustavnu zaštitu kao i građani Hrvati, a njihova etnička prava zajamčena su Preambulom Ustava. Međutim, nacionalnu skupinu vlast definira na diskriminirajući način. Početkom godine, hrvatski je Sabor odlučio ispustiti Muslimane, Albance i Slovence s popisa manjina navedenih u Ustavu temeljem tvrdnje da se iste ne smatra autohtonim skupinama.

Muslimani su trenutačno druga po veličini manjinska skupina u Hrvatskoj, odmah nakon Srba, a njihovo uklanjanje iz Ustava u biti im uskraćuje prava propisana (iako djelom privremeno odgođena) Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i etničkih zajednica. Potencijalan pomak naprijed predstavljalo je osnivanje Vijeća nacionalnih manjina u siječnju 1998. godine, kao nezavisnog tijela za izražavanje stajališta manjina o prijedlozima i preporukama Vlade u vezi s pitanjima manjina. Međutim, to Vijeće u praksi nije djelovalo.

Ustav propisuje pravni temelj te prava za obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina i zajednica. Dobro dokumentiran obrazac diskriminacijske primjene prava i administrativnih rješenja uočen je i u području obrazovanja. Na primjer, u udžbenicima je povijest bivše Jugoslavije izostavljena u korist izrazitije nacionalističkog hrvatskog tumačenja, dok novi udžbenici skloni su koristiti pogrdne pridjeve u odnosu prema manjinama. Nadalje, osim u Podunavlju, vrlo malen broj učenika prati odobreni nastavni program za srpsku manjinu. Diljem zemlje učenici srpske nacionalnosti nastavili su koristiti udžbenike i pratiti nastavni program za učenike hrvatske nacionalnosti, a odredba o udžbenicima na srpskom jeziku u Podunavlju, koju je prethodno odobrilo Ministarstvo prosvjete, bila je problematična tijekom cijele godine. Na jesen, roditelji povratničke hrvatske djece u Belom Manastiru povukli su svoju djecu iz škole te uspjeli iznuditi otpuštanje nekolicine nastavnika srpske nacionalnosti. Zakon o državljanstvu dijeli građane na one koji se imaju pravo zvati etničkim Hrvatima i one koji to pravo nemaju. Pripadnici "hrvatskog naroda" mogu postati hrvatski državljanici čak i ako nisu živjeli u bivšoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, i to samo na temelju pisane izjave da se smatraju hrvatskim građanima. Ostali moraju ispuniti strože uvjete i prihvatići naturalizaciju da bi dobili državljanstvo, čak ako su prije kao građani bivše Jugoslavije zakonito živjeli u Hrvatskoj (vidi Odjeljak 1.d). Ovo dvostruko mjerilo pri dodjeli državljanstva dovelo je do diskriminacije u drugim područjima, osobito u pravu glasa. Do rješenja molbe, podnositelj molbe nema pravo na društvene beneficije, kao što su zdravstveno osiguranje, mirovina, besplatno obrazovanje i zapošljavanje u državnoj službi. Uskraćivanja državljanstva temeljem Članka 26 Zakona o državljanstvu (koji propisuje da se državljanstvo može uskratiti iz razloga od državnog interesa osobama koje inače ispunjavaju uvjete za dobivanje državljanstva) i Članka 8 (koji propisuje da pojedinac mora na djelu pokazati svoju "predanost hrvatskom pravnom sustavu i običajima" i da je prije podnošenja molbe za državljanstvo tijekom pet godina imao stalan boravak na teritoriju Hrvatske). Pitanje državljanstva mnogih Muslimana u okolini Slunja i dalje je neriješeno, pri čemu je nekoliko stotina predmeta još uvijek na sudu, dok u nekim slučajevima državljanstvo nemaju cijela sela.

Srbi i druge manjine koji naturalizacijom moraju steći državljanstvo moraju se suočiti s nejednakosti u ekonomskom i administrativnom pogledu. Zakon o administrativnim pristojbama određuje različit postupak, a na temelju nacionalnog porijekla, za osobe koje državljanstvo stječu naturalizacijom, tj. građani koji su pripadnici hrvatskog naroda izuzeti su takvih pristojbi, dok građani nehrvati moraju iste platiti oko 250 američkih dolara (1,500 kuna). Pripadnici manjina također trpe druge oblike ekonomске diskriminacije. Nezaposlenost među Srbima i dalje je u značajnoj mjeri viša od nacionalnog prosjeka, a nesrazmjeran broj otpuštanja i otkaza odnosi se na etničke Srbe (vidi Odjeljak 6.b). Slavonska banka je diskriminirala Srbe. Banka pod državnim nadzorom, pod izravnom upravom bivšeg osječko-baranjskog župana Branimira Glavaša, agresivno je potraživala predratne dugove Srba i zbog neplaćanja stavljala hipoteku na njihovu imovinu. Zatezne kamate i penali često su prelazili prvobitne iznose. Više od 200 Srba (ali nijedan Hrvat) potužilo se OEŠ-u zbog takve prakse. Odbori za promicanje pomirenja između Hrvata i Srba uspostavljeni 1997. godine, nisu poticali i provodili konkretne programe koji bi značajno pridonjeli mirnoj reintegraciji stanovništva.

Tijekom cijele godine, politička stranka desne orijentacije, Hrvatska stranka prava (HSP), vodila je agresivnu kampanju s ciljem mobiliziranja javnog mnjenja protiv povratka Srba. U veljači ta je stranka održala skup u Belom Manastiru koji je pobudio protusrpsko nasilje, te prouzročio opći kaos u okolnom području. Odgovor policije na ovaj vrlo otvoren izgred bio je brz, a 40 osoba je uhićeno zbog remećenja javnog mira.

Uništavanje imovine i drugi oblici uz nemiravanja uglavnom su proistjecali iz razmirica između trenutačnih korisnika imovine jedne nacionalnosti i povratnika vlasnika imovine druge nacionalnosti. Etnički motivirani incidenti sastojali su se od verbalnih i pravnih pritisaka, prisilnih deložacija, te premlaćivanja (vidi Odjeljak 2.d). Broj izvješća o podmetanju požara početkom godine značajno je porastao u bivšem Sektoru sjever, a tijekom ljetnih mjeseci zabilježen je porast broja izgreda u svim ranije okupiranim područjima, iako je njihova ukupna razina bila niža nego prethodnih godina. Na primjer, tijekom ljeta su u Benkovcu uništene kuće u vlasništvu etničkih Srba. U drugom primjeru u Zapadnoj Slavoniji, dvije su ručne bombe u lipnju bačene u vrt povratnika u selu blizu Okučana. Bombaškim napadima su prethodili tjedni verbalnih napada susjeda bosanskih Hrvata, kao i prilično ozbiljan fizički napad. Policija u tim slučajevima nije nikoga uhitila, što je proizvelo dojam u tim područjima da su lokalni dužnosnici prestali odgovarati na dojave Srba, te u nekim područjima prešutno odobravali takvo ponašanje. Prema promatračkoj misiji OEES-a, dojave o uz nemiravanju etničkih Srba u istočnoj Slavoniji još uvijek su brojne, a izgredi su postali sve nasilniji (premda su uglavnom bili više usmjereni prema zastrašivanju nego nanošenju ozljeda). U jesen su se slučajevi bacanja bombi događali nekoliko puta mjesečno. U primjerima diljem Hrvatske, bez obzira na nacionalnost, uobičajeni su bili slučajevi pljačkanja od strane korisnika pojedine kuće a prigodom napuštanja iste.

Iako je općenito zabilježen pad broja fizičkih napada diljem zemlje, uz nemiravanje u obliku zastrašivanja i prisilnih deložacija u Podunavlju je naglo poraslo. UNPSG je izvjestio da je policija u području odgovarala na pritužbe Srba, no ti su odgovori često bili neprimjereni zbog dvosmislenih uputa vlasti o tome kako rješavati sporove oko stambenog pitanja. Pristranost nekih predstavnika lokalne vlasti, te nesposobnost policije da ispravi probleme koji su u pozadini neprekidnog uz nemiravanja, dovila je do toga da mnogi izgredi nisu zabilježeni, jednostavno zbog toga što su Srbi odlučili preseliti se u inozemstvo.

Unatoč činjenici da je u listopadu 1997. godine usvojen zakon kojim se omogućuje priznavanje pravnih i administrativnih akata koje je izdala srpska pobunjenička paradržava, taj zakon u praksi nije provođen zbog propusta nekoliko ministarstava da donesu provedbene naputke. Na primjer, Ministarstvo rada i socijalne skrbi (ministarstvo koje uređuje mirovine i druge socijalne beneficije) usvojilo je provedbene propise tek u rujnu, unatoč zakonskom roku za konvalidaciju svih dokumenata u travnju 1999. godine. Bez konvalidacije propisane ovim zakonom, građani (gotovo isključivo etnički Srbi) ne bi bili u mogućnosti riješiti cijeli niz problema uključujući mirovine, invalidsko osiguranje, naknade za nezaposlenost, uvjerenja o rođenju, smrti i vjenčanju, pa čak ni potvrde o vremenu provedenom u zatvoru. Time je ovoj skupini nastavak normalnog života bio gotovo onemogućen (vidi Odjeljak 4). Srbi, vlasnici imovine, iseljeni temeljem Zakona o privremenom preuzimanju određene imovine a u korist izbjeglih etničkih Hrvata, tijekom većeg dijela godine nisu bili u mogućnosti pristupiti svojoj imovini. Do kraja godine, a unatoč srpanjskom usvajanju Programa povratka koji sadrži multietnička tijela za provedbu povrata imovine, nedostatak alternativnog smještaja u mnogim područjima i političke volje da se deložiraju izbjegli etnički Hrvati u korist Srba vlasnika imovine, rezultirao je tek nekolicinom uspješno riješenih predmeta povrata imovine izvan istočne Slavonije (vidi Odjeljak 1.f). Međutim, Hrvati vlasnici kuća u bivšem području UNTAES-

a, nailazili su na mnogo manje poteškoće u ponovnom preuzimanju svoje imovine, a kao što je većina promatrača zabilježila, većina stambenih povjerenstava u području aktivno je poništavala pravo privremenog korištenja, odmah izdavala naloge za iseljenje, te je iseljenim Srbima nudila smještaj u kolektivnim centrima. Položaj drugih manjinskih skupina - Slovaka, Čeha, Talijana i Mađara - nije odražavao značajniju diskriminaciju u mjeri u kojoj je to bio slučaj sa srpskom zajednicom. Romi su se suočavali s društvenom diskriminacijom i pasivnošću službenih osoba prigodom ulaganja pritužbi. Međutim, nekoliko javnih foruma, rasprava i tribina na kojima su sudjelovali predstavnici vlasti i građanskih udruga, ukazalo je javnosti na poteškoće s kojima se Romi suočavaju u društvu.

Odjeljak 6

Prava radnika

a. pravo na udruživanje

Svi radnici imaju pravo na osnivanje sindikata i učlanjivanje po vlastitom izboru bez prethodnog dopuštenja. Postoji sve aktivniji sindikalni pokret s tri velike i tri manje nacionalne sindikalne centrale i neovisne udruge radnika i službenika. Oko 70 posto radnika članovi su nekog sindikata. Sindikati su uglavnom neovisni od vlasti i političkih stranaka.

Zakon zabranjuje odmazdu protiv štrajkača koji sudjeluju u zakonitim štrajkovima. To je, međutim, dovedeno u pitanje svibanjskim jednodnevnim štrajkom učitelja, kada je ministar prosvjete naložio ravnateljima da prikupe potpisane izjave svih učitelja o tome jesu li ili nisu članovi sindikata. Međutim, nalog je povučen uslijed prosvjeda sindikata. Radnici mogu štrajkati samo po isteku ugovora ili u posebnim okolnostima koje se navode u ugovoru. Što je najvažnije, Vrhovni sud presudio je da radnici ne mogu štrajkati zbog neisplaćivanja plaća, što je sve ozbiljniji problem koji pogađa više od sto tisuća zaposlenih. Jedino pravno sredstvo u slučaju neisplaćivanja plaća je pokretanje sudskog postupka, a to može potrajati i nekoliko godina.

Kad pregovaraju o novim radnim ugovorima, radnici prije štrajka moraju proći kroz postupak posredovanja. Posrednika odabiru zajedno sindikati i uprava. Ako se ne mogu dogovoriti o posredniku, tada ga, po Zakonu o radu, odabire tročlano povjerenstvo sastavljeno od predstavnika radnika, poslodavca i Vlade. Međutim, gotovo tri godine nakon stupanja ovog zakona na snagu, tročlano povjerenstvo nije izradilo traženi popis posrednika, a zahtjevi sindikata za njihovim imenovanjem nisu naišli na odgovor. Arbitraža nije obavezna, ali se može provesti uz privolu obiju strana. Štrajk je zakonit tek nakon pokušaja dogovora preko posrednika i davanja službene izjave da je u pregovorima došlo do zastoja. Ukoliko se utvrdi da je štrajk nezakonit, bilo koji sudionik može biti otpušten a troškove nastale štete snosi sindikat.

Ustavom se jamči pravo na štrajk, ali uz ova i dodatna ograničenja za pripadnike oružanih snaga, policije, državne uprave i javne službe. Tijekom prve polovice godine štrajkovi su bili dosta česti i sve više su održavani bez sankcija od strane vlasti. Središnje i gradske vlasti i dalje odbijaju odobriti prosvjede na glavnom zagrebačkom trgu ili na trgu ispred zgrade Hrvatskog državnog sabora. Veći prosvjed održan je potkraj siječnja, kada je između četiri i pet tisuća članova nezavisne udruge sindikata pokušalo doći pred zgradu Sabora, prosvjedujući zbog "propusta vlasti u odnosu na radnička i socijalna pitanja" u 1997. godini. Još veći prosvjed dogodio se u veljači, kada se između dvanaest i petnaest tisuća prosvjednika uputilo prema glavnom zagrebačkom trgu, također prosvjedujući protiv socijalnih prilika i

niskih plaća. U oba slučaja, policija je barikadama zapriječila sve prilaze odredištima prosvjednika (vidi Odjeljak 2.b), navodno s ciljem održavanja javnog reda. Tijekom prosvjeda u veljači, oko pet tisuća policajaca držalo je gradsko središte zatvorenim više od šest sati, a nekoliko je policajaca i prosvjednika ozljeđeno u događaju koji je mahom shvaćen kao represivna taktika uskraćivanja prava sindikalcima da izraze svoja gledišta.

Budući da se sindikati tijekom 1997. godine nisu uspjeli dogovoriti oko raspodjele sindikalne imovine iz doba komunizma, Vlada je u siječnju istu konfiscirala, kao što je prethodno upozorio Hrvatski državni sabor. Sindikati su na ovu odluku uložili žalbu Međunarodnoj organizaciji rada (ILO). Odluka se očekuje. ILO je 1997. godine u slučaju štrajka željezničara donio odluku protiv Vlade; tijekom tog štrajka, Vlada je jednostrano donijela odluku da je devedeset posto sveukupnog željezničkog prometa neophodno, proglašila štrajk nezakonitim, te otpuštala radnike kada je nivo usluga pao ispod te razine. Odluka Međunarodne organizacije rada bila je da Hrvatska mora promijeniti svoj Zakon o željeznicama, te utvrditi u suradnji sa sindikatima a ne proizvoljnom odlukom Ministarstva prometa, koji je nivo prometovanja "neophodan". Hrvatski Vrhovni sud kasnije je donio sličnu odluku.

Sindikati se mogu slobodno učlanjivati u međunarodne udruge.

b. pravo na organiziranje i kolektivno pregovaranje

Kolektivno pregovaranje zakonski je zaštićeno i slobodno se provodi. U Zakonu o radu nalaze se odredbe o kolektivnim ugovorima i zaštiti štrajkača, a poslodavcima se ograničava mogućnost da radnicima zabrane dolazak na posao za vrijeme radnih sporova.

Prijelaz na privatno poduzetništvo i slobodno tržište drži sindikate pod stalnim pritiskom premda se istodobno pokušavaju ustrojiti kao i pravi sindikati, predstavnici svojih članova a ne vlasti. Najznačajniji problem jest opća nezaposlenost, koja je u većem dijelu godine iznosila oko šesnaest posto. Međutim, u nekim područjima pogodenim ratom ta se brojka penje i do osamdeset i devedeset posto. Više od 100,000 radnika ne dobiva plaću na vrijeme. Isto tako, ako se ne isplaćuju plaće, kasne i uplaćivanja doprinosa, na taj način radnicima uskraćujući zdravstvenu skrb. Međunarodna organizacija rada je u srpnju proglašila spomenute propuste u omogućavanju zdravstvene skrbi povredom Konvencije 102.

Zakon o radu izravno govori o pitanjima diskriminacije sindikata. Izričito dopušta sindikatima da pokrenu sudske postupke zbog otpuštanja. Međutim, postoje stalna izvješća o otpuštanjima na temelju etničke pripadnosti. Na primjer, u Podunavlju su međunarodne organizacije i nevladine udruge izvještavale da se etničkim Srbima nude nepovoljniji, kratkoročniji ugovori nego povratnicima hrvatske nacionalnosti. Lokalni dužnosnici i uprave poduzeća još uvek ne rješavaju odbijanja poduzeća da zaključe ili potvrde radne knjižice zaposlenika srpske nacionalnosti koji su tijekom rata ostali na okupiranim područjima, time ih dovodeći u nepovoljan položaj glede mirovina i zdravstvene skrbi za spomenuto razdoblje (vidi Odjeljak 5). Mogućnost pojedinca da svoj slučaj riješi sudskim putem ozbiljno je ograničena već opterećenim sudstvom u kojem se neriješeni predmeti povlače mjesecima ili godinama (vidi Odjeljak 1.d). Vlada povremeno primjenjuje prinudu ili druge upitne metode kako bi sudionike štrajka ponukala da se vrate na posao. Na primjer, kada su učitelji počeli štrajk u lipnju, Vlada je jednostrano proglašila kraj školske godine tjedan dana prije planiranog svršetka kako ne bi udovoljila zahtjevima štrajkača. Nadalje, manji broj učitelja koji nije sudjelovao u štrajku nagrađen je obećanjem o isplati dodatka u iznosu od 2,000 kuna (300 američkih dolara), što je iznos plaće za tri tjedna.

Ne postoje zone za procesiranje roba namijenjenih izvozu.

c. zabrana prisilnog rada

Prisilni ili obavezni rad Ustavom je zabranjen, a nije zabilježen nijedan slučaj kršenja te zabrane. Premda se u zakonima djeca posebno ne spominju, ta ustavna zabrana pokriva to područje, a vlasti tu zabranu djelotvorno provode. Ministarstvo rada i socijalne skrbi odgovorno je za provedbu zabrane prisilnog rada.

d. dječji rad i minimalna dob za zapošljavanje

Minimalna dob za zapošljavanje jest 15 godina, a o provedbi te odredbe brine Ministarstvo rada i socijalne skrbi. Prema Ustavu čije odredbe provodi Vlada, djeca se ne smiju zapošljavati prije zakonom određene dobi, ne smiju se podvrgavati prisilnom i ropskom radu i ne smiju obavljati posao koji šteti njihovu zdravlju ili moralu (vidi Odjeljak 6.c). Ne postoje primjeri zloupotrebe dječjeg rada. Radnici mlađi od 18 godina posebno su zaštićeni na radnom mjestu i ne smiju obavljati teške fizičke poslove kao ni raditi noću. Obrazovanje je slobodno, opće i obavezno do 14. godine. Djeca uglavnom završe srednju školu, a visoki postotak se upisuje na sveučilišta.

e. prihvatljivi uvjeti rada

Ministarstvo rada i socijalne skrbi je u ožujku potpisalo kolektivni ugovor kojim se određuje minimalna mjesecna plaća od 1,370 kuna (220 američkih dolara). Iako je početni dokument potpisani u ime tek dijela radne snage, nadležni ministar je proširio ugovor, pa on sada obuhvaća sve uposlenike s punim radnim vremenom diljem zemlje. Državni Zavod za statistiku procijenio je da se prosječna mjesecna netto plaća kretala oko 410 američkih dolara (2,626 kuna) što nije dovoljno za pristojan životni standard radnika i obitelji.

Država propisuje 42-satni radni tjedan s polusatnom dnevnom stankom, razdobljem od 24 sata odmora tijekom tjedna i najmanje 18 dana plaćenog godišnjeg odmora. Radnici dobivaju pedeset posto veću plaću za prekovremeni rad.

Zdravstvene i sigurnosne standarde određuje Vlada, a provodi Ministarstvo zdravstva. U praksi se standardi za zaštitu radnika previše ne poštuju: radnici na gradilištima često se mogu vidjeti bez zaštitnih kaciga, a oprema nema sigurnosne dodatke. Radnici teoretski mogu odbiti raditi u opasnim uvjetima. Ako radnik smatra da je zbog takva zahtjeva nezakonito otpušten, može zatražiti sudsku zaštitu.